

ישראל. ו'רופא חולים' – אמרינן בפרק אין בין המודר 'גדול נס שנעשה לחולה יותר מן הנס שנעשה לחנניה מישראל ועזריה. שמשון ב"ר אברהם (שו"ת מהר"ם בר' ברוך כרך ג, תתריח).

*

חולי הגוף וחולי הנפש

'...דתרתי קאמר, רפואת הנפש ורפואת הגוף, דהא בהא תליא כמו שנאמר: הסלח לכל עונכי הרפא לכל תחלאיכי. דכל חליי הגוף של בני ישראל אינם במקרה כלל רק מקבילים ממש לחליי הנפש, כמפורש בתורה כמה פעמים, ומיד שמתרפא הנפש גם הגוף מתרפא' (ריש קונטרס תקנת השבים לר"צ הכהן).

וכזאת כתב רבי יוסף חיים בספרו בן יהוידע בפרוש הגמרא (מ.) 'ה' ישמרהו" – מיצר הרע, "ויחיהו" – מן היסורין.

והסרתי מחלה מקרבך. 'לכאורה צריך להבין תיבת 'מקרבך', היה לו לומר 'ממך' או 'מאתך'... כבאשר אנחנו זוכין לזה שהשם יתברך ישכון בתוכנו ובקרבנו, אזי בודאי נסתלק ונתבטל כל החולאים רעים, ואין שטן ואין פגע רע ואין שליטת שום דבר חיצוני בתוכנו ח"ו, כי כתיב 'לא יגורך רע' כו' וזהו והסרתי מחלה מקרבך – משום דבקרבתך קדוש... או יאמר 'מקרבך' – היינו, שלא תצטרכו לבקש ולחקור אחרי הרופאים מומחים מאומות העולם, רק 'מקרבך' – רצה לומר, על דרך שאמרו חז"ל: מי שיש לו חולה בתוך ביתו, ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים (אוהב ישראל – משפטים).

דף מב

דב ושמואל דאמרי תרוייהו: נכסים אלו עליך לפני שביעית – אין יורד לתוך שדהו ואינו אוכל מן הנוטות אע"פ שהגיע שביעית... אדם אוסר דבר שברשותו אפילו לכשיצא מרשותו. ואם תאמר, התינה דבר שהוא שלו לגמרי ורשאי שלא להפקירו לעולם, אבל שביעית שנעשה הפקר בעל כרחו [והרי הפירות מופקרים מאליהם לדעת המבי"ט ועוד פוסקים כדלהלן], אם כן הרי נראה שקנינו מוגבל לזמן, וכיצד יכול לאסור עתה את הפירות הגדלים בזמן שאינו שלוי? [ואילו היינו אומרים כסברא המובאת בר"ן לפי הסלקא-דעתין, שכיון שחל האיסור תו לא פקע, אפשר דניחא, שאף בכגון קנין לזמן מוגבל מ"מ לא פקע האיסור. ואעפ"כ באומר 'נכסי' מותר כי מראש לא נדר אלא לזמן. אך בר"ן משמע שסברא זו אינה קיימת למסקנא].

ושמא י"ל שאינו קנין לזמן אלא הפקעה בשנת השביעית, הלכך בשעת הנדר בכחו לאסור אף לאותו הזמן שיופקע ממנו. ואפילו אם ננקוט שאין לו בעלות מעיקרא על פירות שביעית העתידים ואין יכול לאסרם, מ"מ האילן שייך לו לעולם הלכך חל הנדר לאסור את הנאת האילן.

ובזה מובן גם כן מדוע נחשב כאוסר דבר שברשותו והלא הפירות שהנטו בשביעית לא היו בעולם מקודם לכן ובשעה שבאו לעולם אינם ברשותו לאסרם (ע' חזו"א שביעית יט, כא-כב; מעדני ארץ הו, ה) – אלא שהאיסור חל על האילן והרי הוא ישנו בעולם מקודם.

ולפי זה אם יאסור בנדר רק את הפירות, דינו כנודר בשביעית. וצ"ב.

ז'ר' יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוייהו: 'נכסי עליך' – לפני שביעית, אין יורד לתוך שדהו ואין אוכל מן הנוטות. הגיע שביעית – אינו יורד לתוך שדהו אבל אוכל הוא את הנוטות'. משמע שפירות שעל האילן היוצאים החוצה – אינם הפקר, ואסור לכל אדם ליטלם [ומבואר בראשונים כאן שאין בזה שום חידוש, שהרי כתבו שלא הוצרך התנא לומר שהנוטות אסורים על המודר קודם שביעית, ורק משום הסיפא נקטה]. דין זה פשוט וברור, וכן עולה מהסוגיא בב"מ כא:

אך יש לעיין במקומות שמצויים אנשים או ילדים הנוטלים פירות אלו שלא ברשות, האם יש בדבר יאוש בעלים, כדרך שאמרו בגמרא שם אודות פירות הנוטלים שמתקלקלים משקצים ורמשים, או שמא כיון שהבעלים מקפידים כשוראים את הנוטלים, אין כאן יאוש. וכן מסתבר.

(ע"ב) 'ארעא נמי אפקרה'. הראשונים גרסו 'רחמנא אפקרה'. מכאן ומעוד מקומות בש"ס, הוכיחו המב"ט (בשו"ת ח"א י"א כא) ובנו המהרי"ט (ח"א מג) שהפקר של שביעית – התורה היא שעשאתו ואינו תלוי ביד האדם כלל, שאפילו לא יטוש את שדהו כמצות התורה – השדה מופקרת ועומדת ממילא. ובוה דחו את שיטת מרן הבית-יוסף (שו"ת אבקת וכלל כב כד) שההפקר תלוי באדם, ואם יעבור על מצות 'ונטשתה' – אין השדה מופקרת.

וכבר האריכו האחרונים בדבר. ע' במנחת חינוך מצוה פד שהסתפק בשאלה זו. ובפאת השלחן (כג, כט) חלק על המהרי"ט ודחה ראיותיו. מאידך, בחזון איש (שביעית יט, כד) כתב שרהיטת הסוגיות משמע שמופקר מאליו, ואף הסתפק שם בדעת הבית-יוסף עצמו. וע"ע בספר תורת הארץ ח, יח-כד; מבוא לשבת הארץ, יא ושם כתב שלא אמר הב"י אלא כשמשמר שדהו בפירוש אבל כשהיא גדורה ממילא הוי הפקר; מעדני ארץ שביעית ד ה. ושמעתי מהגאון רבי אפרים בורודיאנסקי זצ"ל (בשיעור לפני כשלושים שנה) לחדש שדברי הב"י אינם אמורים אלא בנוגע לדיני המעשרות, שאם לא הפקיר חייבים הפירות במעשרות, אבל לענין רשות אחרים, מודה הוא שהפירות מופקרים. ובוה סרו כל התמיהות על שיטה זו. וכן דייק במקור הדברים. ונדפסו הדברים עם תגובות בצידם, בקובץ 'מוריה' (שנה תשיעית, גליונות צז-צח צט-ק).

בגוף דברי הגמרא, הקשה באבני מילואים (עב, ב): מי גרע הפקר הקרקע מהמשכיר את שדהו, שהרי הקרקע נשאר שייכת לבעלים ואינה הפקר אלא לענין הליכת אנשים לצורך אכילת הפירות, ובאופן זמני בלבד. והרי המשכיר שאסר בקונם את הנכס המושכר, חל הקונם ומפקיע מידי שעבוד (ע' להלן מו: בר"ן ד"ה היכ'), וא"כ מדוע לא יחול הנדר על הקרקע לאסור דריסת רגל לאחרים? והמגיה על האבני-מילואים תירץ שהפקר הקרקע אלים יותר משכירות, שהואיל ואמרה תורה כי לי הארץ הרי הפקירה התורה את גוף הקרקע, שלא כבשכירות שהגוף שייך למשכיר ואין לשוכר אלא שעבוד.

דף מג

'בשלמא לא ילונו – דקא מהני ליה, אלא לא ילוה הימנו מאי קא מהני ליה? ובשלמא לא ילוה הימנו ולא יקח הימנו דקמיתהני מיניה, אלא לא ישאל הימנו מאי קא מיתהני מיניה? בספר אור שמח (נדריים ז, טו) פרש פרוש חדש בדברי הגמרא; הלוואת כסף לאדם הזקוק לכך – מצות עשה היא מן התורה, ככתוב: אם כסף תלוה – חובה. לעומת זאת השאלת כלים, לא מצאנו שתחשב מצוה [וכן

כאשר הרופא מודר הנאה מהחולה – מותר לרפא בחנם אבל לא בשכר (כן מבוואר לפי מה שרצו לפרש המשנה בס"ד. וכו"מ בתורי"ד). אבל אסור להיכנס לבית החולה אלא אם כן החולה הוא שנדר, שלא נדר מצורך חיותו [ואפשר שאם בקל יכול לצאת – אסור. וצ"ב]. אבל להיכנס כדי לרפא בהמתו בכל אופן אסור (עפ"י הפירוש המובא בתוס' וכו"ה בתורי"ד).

ב. רוחץ עם המודר באמבטי גדולה אבל לא בקטנה. ומזיע עמו אף בקטנה (רבי יהודה). רבי מאיר אוסר לרוחץ אף בגדולה (גזרה אטו קטנה (ר"ן). וי"מ שסובר אפילו הנאה כל דהו אסורה. תורי"ד). וישן עמו במטה. רבי יהודה אומר: בימות החמה, או אף בימות הגשמים ובמטה גדולה אבל בקטנה לא לפי שנהנה מחומו. רבי מאיר אוסר בין בקטנה בין בגדולה (ואפילו בימות החמה – משום גזרה (ר"ן). או משום שאוסר בהנאה כלשהי. רי"ד).

א. הר"ן ועוד ראשונים פירש שרבי יהודה מפרש דברי תנא קמא ואינו חולק. ואילו הרי"ד פירש שת"ק מתיר בכל אופן, שהנאת חימום המטה אינה חשובה.
ב. הלכה כרבי יהודה (רמב"ם רא"ש וש"פ).

ג. מיסב עמו על המטה ואוכל עמו על השלחן (ואין גוזרים שמא יאכל משלו), אבל לא מן התמחוי (שמא ימשוך ידו מלאכול לכבוד חברו ונמצא מהנהו. ר"ן), אבל אוכל הוא עמו מן התמחוי החוזר (שכמות האוכל מרובה ומספקת לשניהם כדי שבעם. ראשונים. וי"מ באופן אחר. ערמב"ם ותורי"ד). ולא יאכל עמו מן האבוס שלפני הפועלים (אעפ"י שהוא כלי גדול יותר מן התמחוי (מאירי) ויש בו מאכל הרבה (פירא"ש). ולפי שאין הפועלים מחזירים מהאבוס לבעל הבית, לא שנה התר באבוס החוזר. ר"ן). ולא יעשה עמו באומן (= שורת הכרם). דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: עושה ברחוק ממנו [אבל לא בקרוב, שמרפה את הקרקע לפניו בעבודתו. ורבי מאיר גזר רחוק משום קרוב]. הלכה כחכמים (רמב"ם ריטב"א וש"פ).

דף מב

סה. א. האם אדם אוסר דבר שברשותו על חברו לכשיצא מרשותו?

ב. המודר הנאה מחברו או מודר ממנו מאכל, האם יורד לתוך שדהו בשביעית ללקט מפירותיו? האם מותר לו לאכול מפירות הנוטות חוץ לשדה?

א. מסקנת הסוגיא שאדם אוסר דבר שברשותו לכשיצא מרשותו. ולא רק כשאמר כן בפירוש, כגון האומר לבנו 'קונם שאתה נהנה לי, בחייו ובמותו' – לא יירשנו (ר"ן): כלומר אסור לו ליהנות מירושתו כשאמר יורשים), אלא אפילו סתם ואסר 'נכסים אלו' – אסור. ואולם אם אמר 'נכסי' – אין בכלל איסורו אלא כשנכסיו ברשותו.

א. יש אומרים שב'נכסי אלו' אסור כמו 'נכסים אלו' (רשב"א ר"ן וריטב"א עפ"י הירושלמי וגירסת הגמרא). ויש גורסים בגמרא 'נכסים אלו' (עמאירי ועוד) ומסתפקים בדין 'נכסי אלו' (ערא"ש). וי"א שלדעת תלמוד שלנו 'נכסי אלו' דינו כ'נכסי' (עפ"י רדב"ז בדעת הרמב"ם וי"ד).

ב. גם אם אסר 'בחייו ובמותו' לאדם אחר שאינו יורשו – נראה שחל הנדר (עפ"י קרן אורה. ע"ש).
ג. מסתבר שרק כשהאיסור התחיל ברשותו, יכול להמשיך אחר כך, אבל אין יכול אדם לאסור נכסיו על אחרים רק לאחר שיצאו מרשותו. וכן כתב הש"ך (קרן אורה).

ב. המודר הנאה מחברו, אינו יורד לתוך שדה חברו בשביעית כדי ללקט מפירותיו. לדברי עולא, מדובר באילנות העומדים על הגבולים, שיכול ללקט מבחוץ הלכך כניסתו אסורה משום דריסת הרגל. ולדברי רבי שמעון בן אליקים אסור להיכנס בכל אופן, אעפ"י שהתורה הפקירה את הקרקע לצורך לקיטת הפירות – גזירה שמא ישהה בעמידה. ואין חילוק אם נדר קודם השביעית או בשביעית עצמה. הלכה כר"ש בן אליקים שגזורים שמא ישהה בעמידה (עפ"י רמב"ם, ריטב"א ור"פ). נדר הימנו מאכל – יורד לתוך שדהו, שאין דריסת רגל בכלל הנדר.

לקיטת הפירות הנוטות; אם נדר 'מנכסי' – מותר ללקטם בשביעית שהרי הם הפקר ואינם בכלל 'נכסי' כנ"ל. ואם 'מנכסי' [אלו], אם נדר לפני שביעית – אינו אוכל מן הנוטות שהרי אדם אוסר דבר שלו לכשיצאו מרשותו כאמור. ואם בשביעית נדר – אוכל, שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו.

א. מדובר בפירות מופקרים. לדעת המבי"ט (בתשובה ח"א י יא) ומהרי"ט (ח"א מג), אין הדבר תלוי בבעלים אם הפקירו בפועל אם לא אלא התורה הפקיעתם הימנו. ואין כן דעת הבית-יוסף (אבקת רוכל כב כד).

ב. בפירות האילנות העומדים על הגבולים, אפשר שאין רשות להיכנס לשדה כיון שיכולים ליטול בלא כניסה. ויתכן שאין אסור הדבר אלא במודר הנאה כנ"ל (עפ"י פירוש הרא"ש. ובמאירי משמע שפשוט שאסור להיכנס כשאפשר מבחוץ. ושמא אף הרא"ש לא הסתפק אלא כשנזכר לו יותר ללקטם מבפנים. וצ"ע).

דפים מב – מג

סו. מה דינם של השאלה, הלוואה, קניה ומכירה במודרי הנאה?

אסור להלוות למודר הנאה, להשאילו, ולמכור לו – מפני שמהנהו [ישנם אופנים שהמכירה מותרת, כאשר כל ההנאה של המוכר – כדלעיל לא]. ללוות ולשאול ולקנות, המדיר מהמודר; לדברי רבי יוסי בר' חנינא: מותר. ולדברי אביי: אסור – גזירה לשאול משום להשאיל וכו'. (ודוקא בכגון זה גזרו, אבל לא בהנאה גמורה – אלא מותר למודר להנות את המדיר ואין חוששים שמא יהנה המדיר את המודר. ר"ן). משנתנו כרבי אליעזר האוסר 'ויתור' במודר הנאה, אבל לדעת התנאים המתירים 'ויתור', מותר להשאילו כלים שאין רגילים להשכירם (כדלעיל לב-לג. עפ"י ר"ן).

דף מג

סז. א. האוסר בקונם את חרישתו בשדהו לעולם, מפני סירובו של חברו להשאיל לו פרתו – מה נכלל באיסור זה?

ב. המודר הנאה מחברו, האם מותר למדיר לגרום הנאה למודר בדרך עקיפה?
ג. האם מותר לאדם להפקיר ממונו כדי שיבוא המודר ויטלנו?

א. מי שביקש מחברו את פרתו לשאלה, ואמר לו: אינה פנויה. ואמר המבקש: 'קונם שדי שאני חורש בה לעולם'; אם דרכו לחרוש (בעצמו) – הוא אסור, וכל אדם מותרים (שאינן במשמעות לשונו אלא חרישתו בלבד). ואם אין דרכו לחרוש – הוא וכל אדם אסורים.